

AVOIMEN TIETEEN KESTÄVYYDESTÄ ON HUOLEHDITTAVA

Avoimen tieteen ideaalin mukaan tutkimustulosten, aineistojen ja esimerkiksi tutkimuksessa käytettyjen lähdekoodien tulisi olla mahdollisimman vapaasti kaikkien käytettävissä ja arvioitavissa. Ihanteiden toteuttaminen edellyttää arkipäiväisiä tekoja, kuten tutkimusjulkaisujen ja tutkimusaineistojen tallentamista organisaatio- tai tieteenalakohtaiseen verkkotallentamiseen. Näin tutkija voi varmistua siitä, että hänen löytönsä ovat kaikkien tutkimustietoa tarvitsevien hyödynnettävissä.

Tutkimuksen ja julkaisemisen tukipalvelut, esimerkiksi korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten kirjastot, voivat helpottaa kiireisen tutkijan avointa arkea esimerkiksi tutkimusjulkaisujen rekisteröinnin ja tekijänoikeustarkistusten sekä tutkimusaineiston hallinnan, avaamisen ja pitkäaikaissäilytyksen osalta. Avoimuus vaatii, tutkijoiden ja heidän asiantuntevien auttajiensa ohella, myös toimivia infrastruktuureja: systeemejä ja rakenteita, jotka toimivat parhaiten silloin, kun emme edes huomaa niiden olemassaoloa. Jos vaikkapa julkaisuarkistoon päädytään Googlen avulla, tiedonhakija ei välttämättä kiinnitä huomiota siihen, missä kiinnostava digitaalinen julkaisu verkossa konkreettisesti sijaitsee.

Avoimuuden infrastruktuurit tarvitsevat perustakseen toimivia teknologisia ratkaisuja, mutta ytimeltään ne ovat muutakin kuin teknologiaa. Avoimuus edellyttää muun muassa metatietoja julkaisuista ja niiden tekijöistä sekä näitä julkaisuja ja tekijöitä yksiselitteisesti identifioivia standardeja tunnistejärjestelmiä (kuten ISBN, ORCID ja URN).

KUVA: HILKKA MIETTINEN

KIMMO TUOMINEN
on Kansalliskirjaston
ylikirjastonhoitaja,
professori ja *Tieteessä*
tapahtuu -lehden
toimitusneuvoston jäsen.

Infrastruktuurien on myös toimittava yhteen, jotta avoimen tieteen ekosysteemi toimisi kestävästi niin kansallisesti, eurooppalaisesti kuin globaalistikin.

Vaikka avoimuutta edistävät infrastruktuurit ovat digitaalisia, niille voidaan esittää saman tyyppisiä vaatimuksia kuin fyysisille tie-, silta- ja putkistorakennelmille. Niiden on kestettävä kulutusta ja toimittava luotettavasti kaikissa olosuhteissa. Avoimuuden mahdollistamisen perusinfrastruktuuri ei myöskään voi olla voittoa tavoittelevien yritysten yksityisomaisuutta – tai edes yritysten ostettavissa. Toisaalta yritystenkin on voitava, kansalaisyhteiskunnan toimijoiden ohella, näitä infrastruktuureja hyödyntää.

Viime aikoina olen päässyt perehtymään avoimien tieteellisten kirjojen käyttöä ja välitystä mahdollistavaan OAPEN:iin toimiessani palvelusta vastaavan hollantilaisen voittoa tavoittelemattoman säätiön hallintoneuvoston puheenjohtajana. Kyse ei ole pilotista tai projektista vaan olemassa olevasta, vuonna 2011 perustetusta globaalista infrastruktuurista, joka palvelee niin kirjastoja, kustantajia, tutkijoita, rahoittajia kuin tieteellisen tiedon etsijöitäkin. Infrastruktuurin ytimenä on runsaan 30 000 avoimen tieteellisen kirjan kokoelma, joka kasvaa noin 5000 kirjan vuosivauhtia. OAPEN-infrastruktuuriin kytkeytyy kiinteästi myös avoimien tieteellisten kirjojen hakupalvelu DOAB, joka kattaa yli 80 000 avointa tieteellistä monografiaa ja kirjoittajille tarkoitettu avoimia tieteellisiä kirjoja koskeva tietopankki, jonka tarkoituksena on lisätä tietoisuutta avoimesta kirjajulkaisemisesta sekä avoimen julkaisemisen käytäntöihin kohdistuvaa luottamusta.

—
Avoimuuden mahdollistamisen perusinfrastruktuuri ei myöskään voi olla voittoa tavoittelevien yritysten yksityisomaisuutta.
—

OAPEN:in kaltaiset keskeiset infrastruktuuripalvelut edellyttävät kestäviä rahoitusratkaisuja, jotta ne pysyisivät toiminta- ja kehittymiskykyisinä myös vastaisuudessa. Suomessa OAPEN:in ja eräiden muiden avoimen tieteen infrastruktuurien rahoittamisesta huolehditaan FinELib-konsortion välityksellä.

OAPEN perustuu monenlaisille yhteistyöverkostoille, mutta sen ytimessä on kymmenen OAPEN:in omaa työntekijää. He ylläpitävät ja kehittävät verkkopalveluja, huolehtivat asiakaspalvelusta ja hallinnosta sekä toimivat monin muinkin tavoin aktiivisesti tieteellisen monografiajulkaisemisen avoimuuden edistämisen eturintamassa.

Suomen kansallinen kokooma- ja yksittäisteosten avoimen saatavuuden osalinjaus on tarkoitus hyväksyä syksyllä kommentointikierroksen jälkeen. Linjauksen tavoitteena on varmistaa se, että kotimaisen tutkimusyhteisön edustajien kirjamuotoisetkin julkaisut olisivat vastaisuudessa (vuoteen 2030 mennessä) avoimesti saatavilla. Osalinjausluonnoksen nykyversio päättyy kysymykseen siitä, tulisiko rahoitusta ohjata enemmän avoimen julkaisemisen infrastruktuurien tukemiseen. Viimeaikaisten kokemusteni perusteella vastaan tähän kysymykseen myöntävästi: avoimuus edellyttää yhteen toimivia ja kestäviä kansallisia ja kansainvälisiä infrastruktuureja.